

PANEMUNĖS SUKILIMO¹ DALYVIO ATSIMINIMAI

Matas KLIKNA

1920 m. vasario 21 d., gavę iš namų 50 markių „pyrago“, su draugu A. Juškum, kuopos vado išleisti, iš Šančių vykome Kaunan į kinematografą. Oras buvo nešaltas, geroj nuotaikoj, turėdami kišenėje pinigų ne tik kino bilietui, bet dar ir papirosams. Ne kiek prailgo, kaip atsidūrėme Laisvės alėjoje. Beeidami ties geležinkelio tiltu sutikome du kareivius, vienas iš jų husaro uniforma su kardu, o antras pėstininkų formoje. Aš Juškui ir pastebėjau, kad keista, kur gi tas husaras nuo Žaliojo kalno taip vėlai vakare su šable² eina Šančių link.

Pabuvę kinemotografe ir apie 9 val. vakaro grįžom į kuopą. Kaip paprastai, buvo po patikrinimo ir kuopa miegojo, ir mes nusirengę atsigulėm. Vos atsigulę ir pradėję snausti per langą išgirdome apie 15–20 brauningo šūvių. Pašokęs ir iškišęs galvą klausiausi, bene nugirsiu, kur kas atsitiko, bet niekur nieko nesigirdėjo, apart vežimų skambučių – ir vėl atsiguliau. Galėjo praslinkti apie 15–20 min. laiko, atbėgo į mūsų kareivines 6 p. Margio pulko 1 bat. dežuruojantis viršila ir skubiai pareikalavo kuopos vado. Bet kadangi kuopos vadas ltn. Tumas gyveno privačiai bute, Šančiuose, ir neradęs [jo] kuopoje tuoj įsakė mūsų kuopos viršilai Peteraičiui prikelti kuopą, aprūpinti kareivius šoviniais ir granatomis ir gatavai³ pasiruošus laukti tolimesnio parėdymo. Viršila Peteravičius pasiuntė mane pas kuopos vadą, kad juo greičiausiai atvyktų, o patsai pradėjo rūpintis kareiviais. Aš nubėgęs pas vadą radau jį bemiegantį. Apie girdėtą pasakiau ir tuoj abu nubėgome į kuopą. Kuopos vadas nuvyko pas bataliono vadą, iš kur grįžęs mums pasakė, kad

---

¹ Klikna M. Atsiminimai apie 1920 m. įvykius Lietuvos kariuomenėje. Panemunės sukilimas. 1929 m. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, f. 193 100, l. 1–6. P. Rusecko fondas.

² Šablė – kardas (moksl. red.)

³ Gatavai – visiškai (moksl. red.)

rengiasi sukilti II atsargos batalionas, Artilerijos pulkas ir Autobataliono kareiviai ir [kad] Autobatalione išvaikytas koks tai kareivių susirinkimas. Tuo metu man pasidarė aišku, ko ir husaras ėjo į Šančius. Viską pasiruošę išsėdėjome visą naktį, jei kuris ir miegojome, tai laikėme šautuvą glėby ir apsirengę. Išaušo rytas į vasario 22 d., į nelaimingą dieną, bet mes vis dar tebelaukiame. Kareiviai irgi vienas nuo kito susižinoję, kame dalykas, ir pradėjo lyg tai nerimti, tarp savęs šnibždėti. Kuopos vadas išeidamas iš raštinės draugiškai pasikalba, paaiškina kareivių neklausymus ir tuo baigdavosi. Bet visgi ir mūsų kuopoje vienas pavarde Toleikis pradėjo burčyti⁴, kad esąs blogas valgis, rūbai nuplyšę, batai prakiurę ir kad, jeigu reiktų eiti sukilėlių maršrutais, jis neisiąs ir t. t. Mes, supratę, kad kibirkštis pradėjo rodytis, iš kurios gali kilti visas gaisras, tuoj su Juškiu šokome aiškinti, kad viskas galima išspręsti geru keliu, o ne sukilimu. Visgi mums pavyko minėtą Toleikio kalbą „sukirsti“ ir kiti kareiviai po mumis pradėjo kalbėti, ir taip likome nugalėję. Atsirado ir tokie, kurie sakė, kad, ką vadas pasakys, tai esą tvirta tiesa, nes jis yra „malodec vyras“⁵ ir jo reikia klausyti. Mums savo kareivius bedabojant⁶, kad jų nuotaiką nesudrumstų, apie 8 val. ryto per langus pamatėm nuo Panemunės – eina kokie 30 senų kareivių ir apie 50 naujokų dar civiliais rūbais Kauno link, visi su šautuvais. Naujokai, matomai, buvo nesenai mobilizuoti, nes nemokėjo, kaip šautuvą nešti, vienas laikė glėby, kitas už vamzdžio nusitvėręs, buože užpakaly ir pan. Paskui jų važiavo viena gurguolė su pastatytais 3 kulkosvaidžiais ir sėdėjo apie 4 kareivius. Prie visos tos „armijos“ ėjo vienas suaugęs vyras, kaipo vadas, pavymui. Mes tuoj supratome, kad tai ir yra sukilėliai. Tai visai „armijai“ pro mūsų kareivines praėjus, bataliono vado buvo įsakymas tuoj kuopas rikiuoti lauke, prie kareivinių, pilnoje kovos šarvuotėje. Mums tik pradėjus rikiuotis, nepastebėjau, iš kur atsirado mūsų tarpe ėjusis, sukilusių priešaky, kareivis ir tuoj pardėjo šaukti užkimusiu balsu: „[D]raugai, neklausykite savo vadų, einam versti valdžią.“ Aš tada pamačiau, kad šis „apaštalas“ buvo pėstininkas, vyresnis puskarininkis, apie 30–35 metų amžiaus, vidutinio ūgio, stačiais vokiškais ūsais, raudonom akim ir bendrai atrodė ne ant lietuvio. Susibėgę kareiviai iš kitų kuopų jį apstojo ir klausėsi, ką jis kalba. Bet įsikišo į tarpą

⁴ Burčyti – prieštarauti, priešgyniauti (moksl. red.)

⁵ Molodec vyras – šaunus vyras (moksl. red.)

⁶ Daboti – žiūrėti, prižiūrėti (moksl. red.)

ltn. Čižauskas ir pradėjo jo kalbą kritikuoti, ir dar kai kam vieną kitą žodį primetus, sukilėlis pasijuto, kad nieko nelaimės, pradėjo iš būrio trauktis ir praeidamas kumštimi grūmodamas šaukė: „[J]ūs, buržujų bernai, mes jums parodysime“ ir nuėjo Kauno link.

Kuopos vadas suprato svarbą, kad išblaškyti iš kareivių galvų svajones apie „naujo apaštalo“ melą, davė komandą rikiuotis ir visus suvarė į kareivines, neleisdamas nei vienam niekur išeiti. Tuo tarpu bataliono vadas paskyrė du žvalgus ir pasiuntė pasivyti einančius į Kauną sukilėlius ir jiems pasiūlyti vardu Šančių įgulos kareivių, kad, jeigu negriš atgal nuo geležinkelio tilto, tai nei vienas nebus praleistas. Grįžusieji žvalgai pasakojo, kad jiems tai sukilėliams paskelbus, ėjusieji drauge naujokai tuoj pradėjo bėgti atgal ir kas su šautuvais, kas šautuvą numetę, iš tikrųjų buvo matoma bėgančius į Panemunę.

Nepraslinkus nei pusvalandžiui, pamatėme grįžtančią ir gurguolę su kulkosvaidžiais, bet kareivių būrio irgi nesimatė, tiktai vienas „vadas“. Minėtas sukilėlių vadas gurguolei važiuojant ties mūsų kareivinėmis, pastebėjus per langą, ėjo teisiai į mūsų 7-tos kuopos kareivines, bet viršila Peteraitis ir aš, greit išbėgę į koridorių, užstojom tarpdury jį, neišileidome. Tas buvo apie 10 val. ryto. Taip visi laukėme, kas bus toliau, bet mes savo tarpe su viršila džiaugėmės, kad nors tiek gerai, kad kareiviai geroj dvasioj ir nepaklausė sukilėlių. Tuo labiau ūpas pasitaisė, kuomet pietums išdalijo po dėžutę amerikietišku konservų. Apie 1 val. p. p. [po pietų] pamatėme – gatvėje klejoja prie stulpo kokis tai popierius, kurį išbėgęs paskaičiau, kad skelbia visų kareivių žiniai, kad 2 val. atvyks į Panemunę ir Šančius kariuomenės vadas ir kiekvienas galės jam pasiguosti. Apie tai kuopos vadas tuoj paskelbė kareiviams. Visų veidai nušvito, turėdami progos savo tarpe pamatyti taip aukštą vadą. Ir tikrai, apie pusvalandžiui praslinkus, pamatėme važiuojant karietoje – sarta is arkliais, dviejų karininkų lydimas Kariuomenės Vadas Panemunės link nuvažiavo. Savo tarpe kalbamės ir džiaugiamės, kad nuvykęs Kariuomenės Vadas viską išsiaiškins ir tuo viską užbaigs. Galėjo praslinkti apie valandą laiko, kviečia kuopos vadą į bataliono raštinę, iš kur grįžęs po kokių 10 minučių laiko [jis] pasako, kad Kariuomenės Vadas sukilėlių suimtas, ir greit liepė kuopą išrikiuoti lauke prie kareivinių ir pasiruošti kovai. Žinia taip buvo skaudi, jog ne tik mano, bet ir kitų kareivių veiduose buvo pastebimas nusiminimas, kad savo brolius reiks skaityti už priešą

ir eiti su jais mūsų. Čia man prisiminė mano tėvelio pasakyti žodžiai: „[S]ukils brolis prieš brolių ir kariaus kaip didžiausi priešai.“ Ir iš tikrųjų pamanius taip atrodė, bet mes sukilėliams irgi tokie pat broliai, o jei jie pirmi atsuko ginklus į mus nebeskaitydami broliais, tai ginantiems tuo labiau nebeprisieina gailėtis, ir tą pamanius kyla keršto jausmas, ir norisi kuo greičiausiai sumušti ir nubausti. Bemąstant išgirdau komandą „Šautuvus ant peties, žengte marš“, ir einame į kovą, kuri atsirado čia pat pašoniais, Panemunėje. Ir taip nepasijutę priėjome Panemunės tiltą ir mūsų kuopa užėmė baro dešinių sparną, žemiau Panemunės tilto. Išsipylę grandinėn ant Nemuno kranto ir užsiglaudę kur kas išmanydamas gulime ir laukiame. Antroje pusėje Nemuno, II atsargos bataliono kareivinių rajone, matyti kareiviai būriais vaikščiojo, kiti bėgiojo ir kiti, atėję ant ledo Nemuno, išsipylę grandinėn, pradėjo į mūsų pusę šaudyti. Man savo gyvenime atsідūrus po kulkomis iš pradžių pasidarė baugu, bet kad kulkos lėkė virš galvų, tuoj baimė dingo, paėmė įdomumas pasižiūrėti, iš kur šauna. Iškišęs galvą pradėjau žvalgytis į priešų pusę ir tame laike mano draugai pradėjo į sukilėlius šaudyti, man taip pasidarė įdomu pašaudyti, kad užsimiršau ir apie pavojų. Šaudžiau ir taikliai į juodus taškus ant ledo, kur gulėjo sukilėlių grandinė. Mums pradėjus šaudyti ant ledo sukilėliai greitai dingo, bet iš už namų pradėjo veikti jų kulkosvaidis, o iš artilerijos pulko kareivinių net armota⁷. Kadangi greitai pradėjo temti ir šūviai retėjo, mūsų kuopos dešiniau fronto nebebuvo, o kairėn buvo 1-as batalionas. Nors Šančiuose stovėjo taipogi ir 8-tas pulkas, bet fronte dar nebuvo. Mums einant mūsų 8-to pulko kareiviai didžiausiais būriais būriavosi. Turimus su savimi šovinius apmažinus, viršila pasiuntė mane ir 2 kareivius iš bataliono sandėlio atgabenti šovinių, kur mums einant sutikome ir 8-to p. pulko dalis, einant mūsų Panemunės link. Grįžęs su šoviniais, savo kuopą radau jau kairiau Šančių kapinių, ties pat Artilerijos pulko kareivinių per Nemuną. Atidavė šovinius viršilai grįžę į grandinę, kuri gulėjo ant pat Nemuno kranto, užvalgyt greit gavome vakarienės kruopų zupės⁸ su spirgais. Pavalgę vėl gulėjome po biskį pašaudydami, taip praslinko visa naktis. Švintant pavyko pamatyti, kur sukilėliai šaudė iš kanuolės⁹, ir šaudėme daugiausiai į tą vietą, kad nubaidyti

⁷ Armotas – patranka (moksl. red.)

⁸ Zupė – sriuba (moksl. red.)

⁹ Kanuolė – patranka (moksl. red.)

ir neprileisti užtaisyti. Apie 10 val. kuopos vadas įsako, kad pamačius važiuojantį per tiltą šarvuotą automobilį pulti skersai Nemuną ir užimti artilerijos kareivinių rajoną. Išgirdęs komandą „Pirmyn“ ir šarvuotis važiavo tiltu, tuoj lindome per vielų tvorą ant ledo ir leidomės bėgti į artilerijos kareivinių Nemuno krantą, o kulkos tik zvimbia per galvas mūsų pusės kulkosvaidžio ir sukilėlių mums priešais. Mums artilerijos parke pasirodžius dingo ir į mus šaudę sukilėliai, ir mes greitai bėgom prie artimiausių namų norėdami rasti sukilėlių, bet niekur nieko. Tik atbėgus arti 8-tos baterijos 2 kareivinių, staiga iš už kerčios iššoko vienas artileristas ir brauningą atstatęs eina ant pusės, dešiniau manęs, Juškio, ir taikosi šauti. Nieko nelaukdamas šautuvą prisitaikiau ir buvau bešaunąs, kaip staiga artileristas sušuko: „[N]ešauk, nešauk, aš karininkas, pabėgau nuo sukilėlių.“ Tada jis pakėlė rankas, atėmiau brauningą, ir pasirodė iš tikrųjų būta karininko su nuplėštais ženklais, kuris bėgo į Šančius prie mūsų, bet jis, pamatęs Juškį, jam atrodeš, kad sukilėlių vadas, todėl norėjo nušauti, bet pamatęs mane ir viršilą, tuoj supratęs, kame dalykas. Minėtas kariškis mums parodė, kur daugiausiai yra sukilėlių, puolėme prie tos kareivinės, kur iš tikrųjų radome apie 100 žmonių išsislapsčius ant viškų¹⁰ ir po kampus. Tuo tarpu įvažiavo ir šarvuotis ir iš antros pusės užėjo 2-a kuopa, ir bendrai apstojome visus namus, pradėjome rankioti. Ne vienam ir nuo mūsų kliuvo! Mums kareivius berankiojant atėjo ir paleistas kariuomenės vadas generolas Liatukas su keletu karininkų ir kunigu, kuris padėkavojo už tarnybą, nuvažiavo Kaunan. Dalis mūsų pulko kareivių nuvarė suimtus artileristus į įgulos daboklę, vieną kuopa paliko nešti artilerijos kareivinių įgulos sargybą, o mūsų 7-ta kuopa susirikiavę, kuo geriausio ūpo kupini, dainuodami „Čiulba čiulbutis arba lakštutis“ parėjome į savo kareivines.

Nuo tos dienos ilgai vis būdavo, pamatęs artilerijos pulko kareivį su juodu ant kepurės lankeliu, pamanydavau, kad jis sukilėlis.

¹⁰ Viškos – minimu atveju lubos (moksl. red.)